

V.

***Ich, des allerdurchleuchtigsten
großmächtigsten fursten und herrn***

[*Prisega kranjskega deželnega glavarja
Janeza Welzerja*]

Avtor: Janez Welzer zu Spiegelfeld

Kraj: s. l. [Ljubljana]

Datum: s. d. [1556]

Hramba: ARS, SI AS 2/I, šk. 564, fasc. 316, ovoj 10, s. d.

Ich des allerdurchleuchtigsten Großmarchtigen
Fürsten und Herrn, Herrn Ferdinanden Königs
zu Ungarn und Böhmen, Königs Herzogen
zu Österreich, meine aller gnädigsten Herrn
Rats und Landt Hauptman zu Crain, Hanns
Wellyer zu Sprinckfeldt Vize. Geben zu
Wiss dem allmochtigen Gott mit meinen lieblichen
aufgerochten Dyt, ein Erfam Landtschaft zu
Crain, der Windischbannarts, Wething, Hyster,
voits und Carst, von allen Ständen, auch
sander Personen, welche denselben Fürsten,
König und Reichthab verleiht, und vnder,
worffen, und sander freyheiten, die einer
Erfamen Landtschaft freyheiten nit zuwider
haben, und wenigliches, bey allen Tzen Kersten,
Gulden Büllen, Landts Handspren, freyheit,
yonenheiten, allen Borchmann und recht,
nossigen gebühren, als Landt Hauptman
zu Crain bis auf die von. Dym. Dyt, als Herr
und Landt Fürsten, Handhaben, schützen
und fordern, als vil mir möglich ist, da
wider niemandt nit dungen noch bestwären,
auch der yemandt andern zutun gestatten,
und einem yeden Bots und Widors standt ein
gleiches götliches Recht erweisen lassen, kein
freundschaft, vindschaft, dyet noch gaab
aufsetzen, oder duntz nit selbt oder ander wie

Der menschlichen Dyr erdenklichen may, zuweilen oder
namen lassen, auch thainer sondern farthoy
Zun Berichst anhang oder zufall Zun verth zu
suehen oder zuwarten, vund thainer farthoy
zurathen, oder warnen, was Zun tats selbigen
gehandelt vundt, oder solches handlung vor oder
nach der vth zueroffnen, oder an zu zeigen, durs
die handt aus manning genarlicher waff, auf
Zubalben vund Zun die leuny zu ziehen, Tranktes
vund ongenade, Als Ich das am Fünften tag
verantworten will, Das helff mir Gots vnd
all Bönlichen/

Verbang Duffens
Es Duffung ff dia

Ramborgheim Stamm
Landvertrayster in Crain

Wolff .l. b. Anspang
Kunlich ff vey ff vey
Hofmeister ff vey

Cosmigo Kunter ff vey

Transkripcija odlomka

Ich des allerdurchleuchtigsten großmächtigsten fürsten und herrn, herrn Ferdinanden, römischen zu Hungern und Behaim etc. khünigs, erzherzogen zu Osterreich etc. meines allergnadigsten herrn rath und landtschaubtman in Crain, Hans Welzer zu Spiegelfeldt ritter, schwere zu Gott den allmechtigen hiemit meinen leiblichen aufgereeckhten ayd, ain ersame landschaft in Crain, der Windischenmarch, Metling, Yssterreich und Carst, von allen ständen, auch sonder personen, welche demselben furstenthumb und gerichtsstab verleibt, und underworfen, und sonder freyhaiten, die ainer ersamen landschaft freyhaiten nit zuwider haben, und meniglich, bey allen iren rechten, gulden büllen, lands handvesten, freyhaiten, gewonhaiten, alten herkhommen und rechtmessigen gebreüchen, als landtschaubtman in Crain bis auf Romischen Khüniglichen Mayestät etc. als herrn und landsfürsten, handhaben, schützen und schermben, als vil mir müglich ist, dawider niemandt nit dringen noch beschwären, auch des yemandts anderm zu thuen gestatten, und ainem yeden hohs und niderts standts ain gleichs Götlichs recht ergehen lassen, khain freundschaft, veindschaft, müet noch gab ansehen, oder durch mich selbs oder ander wie des menschen syn erdenckhen mag, zu nemen oder nemen lassen. Auch khainer sondern parthey in gericht anhang oder zuefäll in urtln zu suechen oder zu machen, und khainer parthey zu rathen, oder warnen, was in rathschlegen gehandelt wirdt, oder solche handlung vor oder nach der urtl zu eröffnen, oder an zu zaigen, auch die händl aus mainung gevarlicher weiß nicht auf zu halten und in die leng zu ziehen, treulich und ongevarde, als ich das am iüngsten tag verantworten will, das helf mir Gott und all heyligen.

Urbanus bischove zu Laybach

J[acob von] Lamberg zum Stain etc. landverweser in Crain

Wolf E[ngelbert] v[on] Aürsperg

Anthoni freyherr von Thurn

H[ans] Jo[seph] freyherr zu Egkh

Cosimus Rauber

Komentar

Na prostoru Notranje Avstrije pod Habsburžani se je deželni glavar vzpostavil kot stalni namestnik deželnega kneza, bil je najvišji organ deželne uprave, poveljnik deželne vojske in predsednik deželne veče. Razglašal je razsodbe, odredil kazni, posredoval v sporih, skupaj z deželnim vicedomom in deželnimi prejemniki je skrbel za pobiranje davkov, na deželnem zboru je zastopal interese deželnega kneza, v njegovem imenu je branil interese samostanov in drugih cerkvenih institucij. Na Kranjskem je do sredine 17. stoletja stoloval na ljubljanskem gradu. Njegovo imenovanje je bilo v izključni pristojnost deželnega kneza, mandat pa se je prekinil z odstavitvijo, odstopom ali smrtjo. V primeru smrti deželnega kneza je bilo treba mandat obnoviti.

Ob koncu 15. stoletja je dobil položaj vedno bolj oprijemljive pristojnosti. Še pred uradnim začetkom deželnega zbora se je deželni glavar s pomočjo deželnoknežjih komisarjev, če ni bil sam eden izmed njih, seznanil z instrukcijo deželnega kneza, saj je moral na zboru zagovarjati

vladarjeve zahteve. Ker je bil glavar od druge polovice 15. stoletja vedno tudi kranjski deželan, je z deželnoknežjimi zahtevami pogosto že prej seznanil stanovske kolege. Ti so imeli tako več časa za pripravo stališč, deželnozborska procedura pa je na ta način potekala hitreje. Glavar je večkrat sam sodeloval pri pripravi stanovskega odgovora, tako da je na deželnih zborih zastopal tako deželnoknežje kot stanovske interese. Pozneje je predsedoval tudi stanovskemu odboru. Glavarjeve pravice in zadolžitve je opredeljevala deželnoknežja listina o imenovanju.

Septembra 1556 je bil na izpraznjeno mesto, februarja 1554 umrlega Jožefa Lamberga, imenovan Janez Welzer († 1558). Deželni knez Ferdinand I. (1522–1564), od leta 1531 tudi nemški kralj, ga je izbral na podlagi izkazane, kot pravi listina, »častivrednosti, poštenosti, dobrega starega plemiškega porekla, navad, kreposti, razumnosti, kot tudi prijetnega, koristnega, zvestega in marljivega služenja, ki ga je dolgo let pokorno in ustrežljivo opravljal na kraljevem dvoru in pri kralju samem, v vojnah proti sovražnikom in nasprotnikom ter pri pomembnih in tajnih zadevah«. Čeprav bi se zdelo, da gre za standardno formulacijo, lahko iz drugih virov ugotovimo, da je šlo za dejanske osebne zasluge.

V svoji prisegi je Welzer deželnim stanovom obljubil spoštovanje deželnega in običajskega prava, zvestobo in podporo deželnemu knezu ter svojo nepristranskost v sodnih zadevah. Stanovi pa so mu morali, na zahtevo vladarja, izkazovati spoštovanje in vso potrebno pokorščino. Kot glavni priči sta se na prisego podpisala ljubljanski škof Urban Textor (ok. 1491–1558) in kranjski deželni upravitelj Jakob Lamberg (ok. 1508–1566), tema pa so sledili še Volf Engelbert Auersperg (ok. 1520–1557), Anton Thurn († 1569), Janez Jožef Egk (1506–1579) in Kozma Ravbar († 1579).

Welzer je posedoval gospostvo Spiegelfeld blizu Brucka na Muri, ki naj bi se nekoč imenovalo Spiegelberg. Po naključju je tako Welzerjev predikat zapisal tudi kranjski polihistor Valvasor, posledično pa se je napaka prenesla v kapelo sv. Jurija na ljubljanskem gradu, ki jo krasijo grbi kranjskih deželnih glavarjev. Iz listine o Welzerjevem imenovanju izvemo, da je bil vrhovni paličar in kuhinjski mojster kralja Ferdinanda.

Kot nakazujejo dokumenti, povezani s to prisego, se je le-ta ohranila, ker je, tedaj že cesar, Ferdinand sredi junija 1558 zahteval njen prepis, morda za zaprisego novega deželnega glavarja. Janez Welzer se že konec aprila 1558 omenja kot rajnki, takrat je cesar ukazal njegovi vdovi, da zapusti in preda ljubljanski grad deželnemu upravitelju Jakobu Lambergu, ki bi z njim razpolagal do določitve novega glavarja. V začetku junija istega leta je bil za glavarja izbran prav Lamberg, uradno je verjetno zaprisegel na dvorni veči 1. avgusta, kjer so ga počastili deželni stanovi.

Luka Dremelj

Viri in literatura

ARS, SI AS 2/I, šk. 564, fasc. 316, ovoj 10.

Nared, Andrej, *Dežela – knez – stanovi* (Ljubljana 2009).

Vilfan, Sergij, *Pravna zgodovina Slovencev* (Ljubljana 1996).